

ОСНОВНІ ВИДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

MAIN KINDS AND ORGANIZATIONAL FORMS OF ENTERPRISES IN UKRAINE

Велика О.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

У статті розглянуто різні підходи до класифікації підприємств в Україні. Запропоновано вдосконалену класифікацію підприємств. На основі аналізу статистичних даних виявлено найбільш поширені види підприємств в Україні. Проведено порівняльний аналіз акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю.

Ключові слова: підприємство, класифікація, мале підприємство, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю.

В статье рассмотрены различные подходы к классификации предприятий в Украине. Предложена усовершенствованная классификация предприятий. На основе анализа статистических данных выявлены наиболее распространенные виды предприятий в Украине. Проведен сравнительный анализ акционерных обществ и обществ с ограниченной ответственностью.

Ключевые слова: предприятие, классификация, малое предприятие, акционерное общество, общество с ограниченной ответственностью.

The article considers various approaches to the classification of enterprises in Ukraine. An improved classification of enterprises is proposed. Based on the analysis of statistical data, the most common types of enterprises in Ukraine are identified. A comparative analysis of joint-stock companies and limited liability companies was carried out.

Key words: enterprise, classification, small enterprise, joint-stock company, Limited Liability Company.

Постановка проблеми. Для економіки будь-якої країни характерним є існування підприємств різних форм власності та різноманітних організаційних форм господарювання. Основними ознаками підприємства при цьому стають форма власності, правовий статус, галузева приналежність, розмір, а також мета й характер діяльності. Вибір виду та організаційної форми підприємства є одним з відповідальних етапів під час його створення. При цьому засновники керуються власними міркуваннями та уявленнями про майбутню діяльність, насамперед тим, щоби вибрана форма відповідала меті його діяльності, конкретним умовам господарювання, захищала майнові інтереси учасників та враховувала їх фінансові можливості. Тому актуальними є дослідження сучасної класифікації підприємств в Україні, встановлення особливостей підприємств різних видів та форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класифікація підприємств регулюється різними законодавчими актами, основним з яких є Господарський кодекс України. Також в роботах з економіки підприємств та підприємництва автори надають свої варіанти класифікацій. Питання

дослідження особливостей та класифікації підприємств розглянуті такими вітчизняними вченими як, зокрема, З.С. Варналій, І.В. Гой, С.В. Мочерний, С.Ф. Покропивний, Т.П. Смелянська.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак класифікації зазначених науковців засновані на вже не чинних нормативних актах або на досвіді зарубіжних країн.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає у встановленні сутності та особливостей підприємств різних видів та подальшому розвитку класифікації підприємств з урахуванням сучасних тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади чи органом місцевого самоврядування або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності [1, с. 62]. Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, а також може мати печатки.

Головним нормативним актом, що регулює діяльність підприємств, є Господарський кодекс України [1]. Цей Кодекс визначає види та організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації та ліквідації, організаційний механізм здійснення ними підприємницької діяльності. Кодекс також створює рівні правові умови для діяльності підприємств незалежно від форм власності майна та організаційної форми підприємства.

Відповідно до Господарського кодексу [1, с. 62] підприємства можуть займатися комерційною діяльністю (підприємництвом) та некомерційною діяльністю. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних та соціальних результатів, а також одержання прибутку [1, с. 42]. Некомерційне господарювання – це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку [1, с. 52].

Відповідно до Цивільного кодексу [2, с. 83–85] юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, які поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Непідприємницькими товариствами є такі, які не мають за мету одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками. Підприємницькі товариства здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками, можуть бути створені лише як господарські товариства або як виробничі кооперативи.

Відповідно до Господарського кодексу [1, с. 55] підприємства можуть розподілятися залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік таким чином (табл. 1).

Згідно з даними Державного комітету статистики України [3] у 2016 р. нараховувались 1 865 530 підприємств, з яких 99% склали малі підприємства та мікропідприємства, забезпечуючи зайнятість 47,8% працівників та 24,6% обсягів реалізованої продукції від усіх підприємств у країні.

Залежно від форм власності в Україні можуть діяти такі підприємства [1, с. 63]:

– приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

– підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

– комунальне підприємство, що діє на основі основи комунальної власності територіальної громади;

– державне підприємство, що діє на основі державної власності;

– підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

– спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами, а саме суб'єктами співробітництва.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють такі підприємства [1, с. 63]:

– унітарні, що створюються одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує статутний капітал, не поділений на частки, затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається засновником, керує підприємством та формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства;

– корпоративні, що утворюються, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням, діють на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників, їх спільного управління справами на основі корпоративних прав, зокрема через органи, що ними створюються, участі засновників у розподілі доходів та ризиків підприємства.

Станом на 1 січня 2018 р. в Україні діяли 1 235 024 юридичні особи [3]. Найбільша кількість підприємств (576 554) вибрала організаційно-правову форму у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю (майже 47% усієї кількості юридичних осіб). Далі серед комерційних недержавних підприємств йдуть приватні підприємства (16,2%), фермерські господарства (3,6%), кооперативи (2,2%), акціонерні товариства (1,2%).

Таким чином, основним видом існування підприємств в Україні є господарські товариства.

Таблиця 1

Види підприємств за розмірами

Вид підприємства	Середня кількість працівників за календарний рік	Річний дохід від будь-якої діяльності
Мікропідприємства	≤ 10 осіб	≤ 2 млн. євро
Малі підприємства	≤ 50 осіб	≤ 10 млн. євро
Великі підприємства	> 250 осіб	> 50 млн. євро
Середні підприємства	> 50 осіб; ≤ 250 осіб	> 10 млн. євро; ≤ 50 млн. євро

Джерело: згруповано автором за джерелом [1]

Відповідно до джерел [1, с. 80; 2, с. 84, 113–162; 4, с. 1] господарські товариства можуть бути таких видів: акціонерне товариство (АТ), товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ), товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство.

Згідно з даними Державного комітету статистики України [3] більшість господарських товариств складають товариства з обмеженою відповідальністю. Їх частка дорівнює 97% усіх господарських товариств. 2,5% займають акціонерні товариства. Частка інших товариств (товариств з додатковою відповідальністю, повних товариств та командитних товариств) незначна та в сумі складає 0,5%. Те, що засновники вибирають для своїх підприємств організаційно-правову форму у вигляді ТОВ або АТ, обумовлене перш за все тим, що ці товариства мають обмежену відповідальність (табл. 2).

Кооперативи відносяться до підприємств колективної власності [1, с. 93]. Кооперативи як добровільні об'єднання громадян з метою спільного вирішення ними економічних, соціально-побутових та інших питань можуть ство-

рюватися в різних галузях (виробничі, споживчі, житлові тощо). На 1 січня 2018 р. в Україні нараховувалось 26 975 кооперативів. З них 18 654 (або 69,2%) є обслуговуючими кооперативами, 2 248 (або 8,3%) – виробничими [3].

Підприємства можуть існувати також у вигляді об'єднань. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання, так і державні чи комунальні господарські об'єднання [1, с. 119–120]. Господарські об'єднання можуть утворюватися як асоціація, корпорація, консорціум або концерн. На 1 січня 2018 р. в Україні нараховувались 3 199 об'єднань підприємств. З них 2 376 (або 74,3%) асоціацій, 558 (або 17,4%) корпорацій, 74 (або 2,3%) консорціуми, 191 (або 6,0%) концерн [3].

Державні та комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

Таким чином, пропонується розглядати класифікацію підприємств таким чином (табл. 3).

Залежно від виду діяльності, розміру та організаційної форми підприємства воно буде вибу-

Таблиця 2

Порівняння акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю

Ознака	Акціонерні товариства	Товариство з обмеженою відповідальністю
Відповідальність	Обмежена (в межах вартості акцій)	Обмежена (в межах внеску)
Юридична форма	Об'єднання капіталів	Об'єднання осіб
Спосіб поділу статутного капіталу	Акції рівної номінальної вартості	Рівні або різні частки, розмір яких визначається статутом
Обов'язковий мінімальний розмір статутного капіталу	1 250 розмірів мінімальної заробітної плати	Не встановлений
Кількість учасників	Без обмежень	До 100 (планується зняти це обмеження)
Засновницькі документи	Установчий договір, статут	Установчий договір, статут; можливість використання модельного статуту
Система управління	Загальні збори акціонерів, наглядова рада, правління	Загальні збори учасників, дирекція
Вплив на управління	1 акція = 1 голос (за винятком кумулятивного голосування)	1 учасник = 1 голос, якщо інше не встановлено установчими документами [1]; кількість голосів пропорційна розміру часток у статутному фонді [4]
Прийняття рішень	Влада більшості	Влада більшості
Вплив органів управління	Права окремих учасників визначені заздалегідь та не підлягають змінам	Можливість надання додаткових прав окремим учасникам
Процедура зміни власників	Більш проста, ніж у ТОВ	Більш складна, ніж у АТ
Продаж часток/акцій	Через внесення змін до реєстру акціонерів	Через нотаріуса зі внесенням змін у реєструючому органі
Розподіл доходів	Пропорційно кількості акцій	Пропорційно розміру внесків
Фінансові можливості	Більше, ніж у ТОВ	Менше, ніж у АТ
Зобов'язання щодо розкриття інформації	Є	Не має

Джерело: складено автором на основі джерел [1; 4–6]

Таблиця 3

Класифікація підприємств в Україні

Класифікаційна ознака	Види підприємств
Мета й характер діяльності	Комерційне підприємство; некомерційне підприємство
Розмір	Мікропідприємство; мале підприємство; середнє підприємство; велике підприємство
Форма власності	Приватне підприємство; колективне підприємство; комунальне підприємство; державне підприємство (зокрема, казенне); змішане підприємство; спільне комунальне підприємство
Належність капіталу	Національне підприємство; підприємство з іноземними інвестиціями; іноземне підприємство
Спосіб утворення (заснування) та формування статутного капіталу	Унітарне підприємство; корпоративне підприємство
Вид статуту	Підприємство, що працює з використанням модельного статуту; підприємство, що працює з традиційним паперовим статутом, затвердженим учасниками
Вид діяльності	Виробниче підприємство; науково-дослідне підприємство; торговельне підприємство тощо
Організаційно-правова форма	Одноосібне володіння; кооператив; господарське товариство
Ступінь відповідальності	Акціонерне товариство (публічне акціонерне товариство, приватне акціонерне товариство); товариство з обмеженою відповідальністю; товариство з додатковою відповідальністю; повне товариство; командитне товариство
Характер об'єднання підприємств	Асоціація; корпорація; консорціум; концерн
Ступень залежності від іншого підприємства	Головне; дочірнє

Джерело: складено автором на основі джерел [1–7]

довувати свою організаційну структуру управління, яка є засобом сприяння досягненню менеджерами своїх цілей.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу встановити основні види та організаційні форми підприємств в Україні. Вони поділяються за багатьма ознаками та надають власникам підприємства широке коло для вибору. Аналіз статистичних даних показав, що найпоширенішими в Україні за розмірами є малі підприємства, а за організаційно-правовою формою – господарські товариства.

Універсальної форми підприємств, яка би підходила до будь-яких реальних умов господарювання, не існує. Кожний вид та організаційна форма підприємства повинні вибиратися з урахуванням сукупності конкретних умов та оцінювання потенційних можливостей підприємства. Будь-який вид та організаційні форми підприємства мають свої особливості, які обумовлюють їх переваги та недоліки порівняно з іншими. Тому необхідно відповідально підходити до вибору виду та організаційної форми підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Про господарські товариства: Закон України від 1 вересня 1991 р. № 1576-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
5. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
6. Гринюк Н.А. Корпоративні підприємства: сутність та особливості. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). Березень. С. 626–629. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/145.pdf>.
7. Гой І.В., Смелянська Т.П. Підприємництво: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 368 с.